

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГІУМ»
ІМЕНІ Т. Г. ШЕВЧЕНКА
ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ ТА СОЦІОГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН
ІМЕНІ О. М. ЛАЗАРЕВСЬКОГО

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
освітнього ступеня «бакалавр»
спеціальності 054 «Соціологія»

на тему:

«Ставлення молоді м. Чернігова до створення сім'ї»

Виконав:

студент 4-го курсу 46 групи
спеціальності 054 «Соціологія»
Ахметов Іван Романович

Науковий керівник:

кандидат історичних наук, доцент
Гапоненко Дмитро Іванович

Чернігів – 2024

Студент (ка)	_____	<u>Ахметов І.Р.</u>
	(підпис)	(прізвище та ініціали)
Науковий керівник	_____	<u>Гапоненко Д.І.</u>
	(підпис)	(прізвище та ініціали)
Рецензент	_____	_____
	(підпис)	(прізвище та ініціали)

Кваліфікаційна робота розглянута на засіданні кафедри права, філософії та політології

Протокол № 10 від «15» травня 2024 р.

Студент (ка) Ахметов Іван Романович
допускається до захисту даної роботи в екзаменаційній комісії.

Завідувач кафедри	_____	<u>Чорний О.О.</u>
	(підпис)	(прізвище та ініціали)

Зміст

Вступ	4
Розділ 1. Теоретико-методологічні особливості вивчення сім'ї та шлюбу в соціології	6
1.1. Поняття «сім'я» і «шлюб» у сучасній науці.....	6
1.2. Особливості уявлення молодих людей про шлюб: гендерний аспект.....	9
1.3. Особливості гендерних відносин в українській сім'ї	13
Розділ 2. Програма соціологічного дослідження	17
2.1. Методологічний розділ програми соціологічного дослідження.....	17
2.2. Методичний розділ програми соціологічного дослідження.....	19
Розділ 3. Аналіз результатів дослідження	22
Висновки	25
Список використаної літератури	26
Додатки	29

Вступ

Актуальність дослідження: на сьогоднішній день, як показує демографічна статистика, зростає кількість розлучень, знижується рівень шлюбності, зменшується кількість дітей у сім'ї, ускладнюється пошук партнера і посилюються гендерні та міжпоколінні конфлікти, що обумовлює дистанціювання молодих людей від сімейно-шлюбних відносин. Для будь-якого суспільства вирішення подібних проблем має першорядне значення тільки тому, що від їх стану значною мірою залежить відтворення населення, створення і передача духовних цінностей. Важливого значення дане питання набуває в умовах війни, особливо для такого регіону, як Чернігівщина, яка й до війни переживала не найкращі часи, а демографічна ситуація була вкрай складною.

Військова агресія росії значно погіршила ситуацію. Прикордонні райони стали практично непридатними для життя, чимало молодих людей виїхали до інших регіонів або за кордон.

Крім того, попередній аналіз наукової літератури свідчать, що молодь часто зазнає труднощів, обумовлених їхньою невідповідністю до сімейного життя. Це викликає у них незадоволення, розчарування, невпевненість у собі, небажання разом з партнером налагоджувати сімейні взаємини тощо. Однією з причин труднощів у сімейному житті можуть стати різне ставлення чоловіка та жінки до шлюбу і сім'ї.

Разом з тим, соціологічне вивчення ставлення молоді до створення сім'ї дозволяє з'ясувати механізм формування майбутніх шлюбно-сімейних відносин і спрогнозувати їх позитивний, чи негативний соціальний потенціал.

Об'єкт дослідження: молодь м. Чернігова.

Предмет дослідження: ставлення молоді м. Чернігова до створення сім'ї.

Мета роботи: дослідити особливості ставлення молоді до створення сім'ї.

Завдання дослідження:

- проаналізувати теоретичні підходи визначення понять «шлюб» і «сім'я» у науковій літературі;
- встановити взаємозв'язок готовності молоді до шлюбу з гендерною ідентичністю;
- з'ясувати сучасні особливості гендерних відносин в українських сім'ях під впливом соціально-економічних умов;
- розробити програму та інструментарій соціологічного дослідження;
- провести соціологічне дослідження і проаналізувати його результати.

Для досягнення мети та виконання завдань дослідження використано наступні теоретичні й емпіричні **методи:**

- аналіз і синтез – для вивчення наукової літератури з метою визначення стану розробленості проблеми;
- моделювання – для розробки програми соціологічного дослідження;
- персональне інтерв'ю – для апробації інструментарію і проведення;
- статистичні методи – для обробки, аналізу і об'єктивної оцінки одержаних результатів.

Структура бакалаврської роботи складається зі вступу, трьох розділів, висновків, додатків і списку використаної літератури (26 позицій). Загальний обсяг дослідження становить 42 стор.

Розділ 1. Теоретико-методологічні особливості вивчення сім'ї та шлюбу в соціології

1. 1. Поняття «сім'я» і «шлюб» у сучасній науці

Сім'я, як важливий соціальний феномен та невід'ємний інститут суспільства, постійно перебуває об'єктом досліджень у різних наукових галузях: психології, соціології, педагогіці, демографії, етиці тощо. Ці науки вивчають сутність, розвиток, трансформації та зміст поняття «сім'я» з різних точок зору. Недаремно цей складний феномен вже впродовж тривалого часу, аналізують вітчизняні та зарубіжні науковці.

Одним з перших, хто звернув увагу на інститут сім'ї був видатний давньогрецький мислитель Аристотель. Він трактує сім'ю як природну основу взаємодії та спілкування людей, з якої формується держава. Аристотель вважав сім'ю давнім соціальним інститутом і важливим елементом повсякденного життя та розвитку індивіда. На його думку, сім'я уособлює складну, але цілісну систему біологічного та соціального відтворення людства, засновану на кровній спорідненості, спільності місця проживання, побуту, моральній відповідальності, взаємодопомозі та піклуванні.

Сім'я та шлюб є невід'ємними складовими життя людей у суспільстві. Одним з етапів становлення молодого покоління є вступ у шлюбні відносини, тобто створення сім'ї. Термін «сім'я» має кілька значень. По-перше, сім'я виступає як соціальний інститут (з точки зору громадського визнання шлюбно-сімейних відносин). По-друге, сім'я – це мала соціальна група, члени якої пов'язані шлюбними або спорідненими відносинами, спільним побутом та взаємною моральною відповідальністю. Соціальна необхідність сім'ї обумовлена потребою суспільства у фізичному та духовному розвитку [25, с. 149].

Одним з перших розпочав вивчати сім'ю як малу соціальну групу соціолог М. Мацьковський. Мала соціальна група – це не велика за

чисельністю сукупність індивідів, які прямо і безпосередньо контактують один з одним. Взаємовідносини у таких групах мають регулярність, а індивіди усвідомлюють власне членство у групі.

Більш сучасне визначення поняття сім'ї, яке часто зустрічається в науковій літературі, характеризує її саме як малу соціальну групу. Ця група має особливу систему міжособистісних відносин і заснована на родинних зв'язках, подружньому союзі, багатогранних взаєминах між батьками і дітьми, чоловіком і дружиною, братами і сестрами, що проживають разом і ведуть спільне господарство [2, 11, 23].

Крім того, існує чимало факторів, які дозволяють нам розглядати сім'ю як соціальний інститут. Соціальні інститути – це стійкі форми організації спільної діяльності людей, які склалися історично. Основне їхнє завдання – організовувати спільну діяльність людей для задоволення їхніх соціальних потреб. Наприклад, інститут сім'ї задовольняє потребу в продовженні людського роду та вихованні дітей, санкціонує відносини між партнерами, поколіннями тощо. Деякі зарубіжні соціологи вважають сім'ю соціальним інститутом лише за наявності трьох видів сімейних відносин: подружжя, батьківства та спорідненості. Якщо хоча б один із цих елементів відсутній, використовується поняття «сімейна група». Основу сімейних відносин становить шлюб – соціальна форма відносин між чоловіком і жінкою, яка історично змінюється. Шлюб регулює і санкціонує їх спільне життя, встановлюючи шлюбні та батьківські права й обов'язки.

На думку Р. Федоренко, шлюб – це спільно організований, вільний і рівноправний союз між чоловіком та жінкою на законному рівні. Цей союз породжує взаємні подружні права, обов'язки та відповідальність, передбачаючи чітке дотримання встановлених державою правил і норм. Крім того, поняття «шлюб» відображає суспільне визнання, схвалення та законність шлюбно-сімейних стосунків, які регламентується законодавством конкретної держави. [17, с. 74 – 75]

Розглядаючи різновиди шлюбних стосунків можна виділити наступні критерії: шлюб за домовленістю, шлюб з любові, за розрахунком тощо.

Сучасна молодь живе у період значних змін у відносинах. Моделі сімейної поведінки характеризуються значним розмаїттям, і можна стверджувати, що у молоді відсутнє чітке уявлення про те, яким чином формується «стандартна форма» сімейних зв'язків. Це призводить до зростання популярності нового типу відносин – незареєстрованого шлюбу. При цьому в суспільстві переважає думка, що зареєстрований шлюб є більш прийнятним [13].

Офіційний шлюб – це сімейний союз, що зареєстрований органами державної реєстрації актів цивільного стану. Історично даний різновид шлюбу називався цивільним і був альтернативою церковному шлюбу.

Цивільний шлюб – у сучасному трактуванні – це шлюб, який не має формального правового статусу. Проте, варто відміти, що сучасне українське законодавство чітко визначає обов'язки сторін, які ведуть спільне господарство у цивільному шлюбі [20]

Фіктивний шлюб – це офіційно зареєстрований шлюб, проте особи, які створюють шлюб мають на меті не створення повноцінної сім'ї, а досягнення певної правового рішення чи статусу.

Таким чином, вивчаючи та порівнюючи поняття «шлюб» і «сім'я», можна зробити висновок, що поняття «сім'я» є значно більш складним, універсальним та ширшим явищем, ніж поняття «шлюб». Сімейні відносини розкривають глибинні морально-психологічні зв'язки, цінності та традиції, що притаманні певному соціуму в певний проміжок часу і транслюють моделі поведінки та життєві переконання, що регулюються моральними принципами. Крім того, широкий спектр соціально-значущих функцій, які виконує сім'я, таких як: виховання, соціалізація, регуляція, репродуктивна функція тощо, робить її одним з ключових і фундаментальних інститутів суспільства.

1.2. Особливості уявлення молодих людей про шлюб: гендерний аспект

У західноєвропейських країнах, США та Канаді гендерні студії стали актуальними науковими напрямками на початку 1980-х рр. Ще у 1960-х рр. термін «гендер» в сучасному розумінні – як співвідношення між людьми різної «статі», «соціальний конструкт статі» не входив до наукового вжитку і використовувався в основному для позначення граматичної категорії, що українською перекладається як «рід». В англійській мові поняття «стать» перекладається як «sex». Традиційно це слово використовувалось для позначення морфологічних і фізіологічних відмінностей між особами. Проте, у 1970-х рр. соціологи запропонували розрізняти поняття «sex» і «gender», оскільки, окрім біологічних відмінностей, між чоловіками і жінками існує різниця в соціальних ролях і формах діяльності. Вони різняться у поведінці, менталітеті, емоційному сприйнятті та інших аспектах. Введення цього терміну було викликане необхідністю подолати переконання про визначеність статевих ролей та природженість цих відмінностей.

Отже, наприкінці ХХ ст. гендерні ролі розглядалися не лише як результат природно визначених характеристик, але й як система очікувань щодо відповідної поведінки. З цієї точки зору, деякі риси, приписувані жінкам (емоційність, акцент на сім'ю та дітей), розглядалися не як природжені якості, а як характеристики, сформовані в певному типі суспільства.

До наукового обігу термін «гендер» вперше був введений американським психоаналітиком Робертом Столлером у його праці «Стать і гендер: про розвиток мужності і жіночності» (1968). Р. Столлер розглядав гендер як концепцію, що виражає психологічні, соціальні та культурні особливості, незалежні від тих, що пояснюються біологічною статтю. Тому він закликав уникати зв'язку жіночності безпосередньо з жінкою та мужності – з чоловіком. Цей підхід отримав підтримку від багатьох

соціологів і сприяв заснуванню нового напрямку соціологічних досліджень – гендерних [16].

На сьогоднішній день, існує чимало сумнівів щодо обґрунтованості чіткого розділення людей лише на дві протилежні, за своїми природними характеристиками статі. Часто біологічні особливості поєднують з соціально-психологічною поведінкою, що породжує питання про те, які саме характеристики вважаються «істинно» чоловічими або жіночими. Поєднання статевих і гендерних рис призводить до того, що поняття мужності і жіночності охоплює як психофізіологічні, так і соціокультурні аспекти, хоча у реальних взаємодіях людей рідко пов'язують біологічні особливості організму з гендерними характеристиками. Як стать, так і гендер є системами умовних маркерів, які визначають певний порядок взаємовідносин між людьми, їхнє ставлення до різних аспектів сексуальності і форми взаємодії у різних соціальних практиках. Це спричиняє виникнення гендерних стереотипів.

Гендерні стереотипи можна розділити на три групи. Перша група включає стереотипи маскуліності-фемінності. Чоловікам та жінкам приписують конкретні соціально-психологічні якості, а також стиль поведінки. Маскуліне сприймається як позитивне, важливе, домінуюче, раціональне, духовне, культурне, тоді як фемінне асоціюється з негативним, вторинним, почуттєвим, тілесним, гріховним, природним, пасивно-репродуктивним.

Друга група гендерних стереотипів пов'язана з уявленнями про закріплені ролі в сім'ї та на роботі у відповідності до статі. Жінкам частіше приписують роль у сім'ї, тоді як для чоловіків основною є професійна роль. Оцінка успішності особистості зазвичай пов'язана з тим, наскільки вона відповідає виконанню цієї ролі.

Питання про роль чоловіка в сім'ї також залишається досить актуальним. Часто чоловік не бере участі в сімейних справах та прийнятті рішень, оскільки його основні обов'язки часто виходять за межі суто сфери

сімейного життя. Чоловік може виявляти інфантильність, не бажаючи приймати відповідальність і брати на себе сімейні обов'язки

Третя група гендерних стереотипів стосується статевих відмінностей у сфері праці. Зазвичай жінкам приписують експресивну працю, тоді як чоловіки асоціюються з інструментальною сферою. Т. Парсонс та Ф. Бейлс висловлювалися про позитивний вплив такої диференціації ролей, зауважуючи, що, незважаючи на різницю між чоловіками та жінками, вони можуть успішно взаємодіяти, дотримуючись своїх призначених ролей. Однак, на відміну від чоловіків, жінки частіше стикаються з проблемою безробіття та дискримінацією на ринку праці [22].

Гендерна ідентичність представляє собою внутрішній аспект самосвідомості, що відображає спосіб, яким людина сприймає себе як чоловіка або жінку. Цей аспект особистості формується внаслідок психологічної інтеріоризації характеристик, що традиційно відносяться до чоловіків або жінок, у процесі соціалізації. Гендерна ідентичність є результатом соціального конструювання і починає формуватися з моменту народження, коли на підставі зовнішніх ознак статі визначається її стать. Процес гендерної соціалізації, що настає потім, передбачає систематичне виховання дитини таким чином, щоб її поведінка і самосвідомість відповідали загальноприйнятим у даному суспільстві уявленням про «чоловіче» та «жіноче» [10, с. 28].

У віці 1,5 років у дитини починає формуватися первинне уявлення про її статеву приналежність. Це уявлення стає одним із найбільш стійких і ключових елементів її самосвідомості. Із зростанням, гендерна ідентичність поступово розвивається, збагачується та стає складнішою за структурою. Наприкінці 2 року життя дитина вже розпізнає свою стать, але ще не завжди може пояснити причини власного вибору.

У 3 – 4 роки дитина вже може свідомо визначати стать оточуючих осіб, але частіше за все це пов'язано з зовнішніми та випадковими ознаками. Повне усвідомлення незмінності статевої приналежності

зазвичай настає приблизно у віці 6 – 7 років, що супроводжується збільшенням рівня статевої диференціації, зміною у поведінці та установках. Наступним важливим етапом у формуванні гендерної ідентичності є підлітковий вік, коли процес стає найбільш інтенсивним. Гендерна ідентичність дорослої людини є складною структурою, що включає усвідомлення власної статевої приналежності, сексуальну орієнтацію, стереотипи та вподобання.

Період 18 – 24 років є важливим у житті кожної людини. У цей час завершується процес формування особистості і є сприятливим часом для розгляду можливостей створення власної сім'ї, що буде визначати подальше життя у шлюбі. Наукові дослідження підтверджують, що недостатня готовність молоді до сімейного життя та шлюбу може стати перешкодою як для їх як особистісного, так і соціального розвитку. В цьому контексті виникає потреба у визначенні та глибокому вивченні особливостей готовності молодих людей до створення власної сім'ї [7, с. 102 – 103].

Готовність до вступу у сімейне життя у психологічному плані формується через взаємодію різноманітних внутрішніх та зовнішніх чинників, що включають в себе поєднання різних аспектів. Мотиваційно-ціннісний аспект передбачає наявність стійкої позитивної мотивації стосовно утворення сім'ї, відображеної у бажанні мати міцні відносини та знайти щастя у подружньому житті. Вона включає ціннісні переконання, моральні норми та бажання до особистісного зростання в рамках сімейного життя. Когнітивний аспект передбачає наявність необхідних знань з педагогіки, психології, моралі, фізіології та сексології, а також розуміння правових та економічних аспектів сімейних відносин. Вони сприяють формуванню уявлень про роль та перебіг подружнього життя, а також допомагають у підготовці до сімейних обов'язків. Емоційно-регулятивний аспект передбачає вміння молодих людей керувати своїми емоціями та усвідомлено контролювати свою поведінку, що включає співпереживання,

співчуття та усвідомлення власних почуттів у взаємодії з іншими емоційними ситуаціями [6].

Також важливо враховувати значний вплив засобів масової інформації, які активно формують стереотипи про «справжнього» чоловіка і «справжню» жінку у суспільстві. Сучасна культура часто спонукає людей до універсальної поведінки у різних ситуаціях, що призводить до зміни уявлень чоловіків і жінок про їхні ролі в подружньому житті.

У сучасному світі спостерігається тренд до послаблення ролі сім'ї як соціального інституту, зміни її функцій та звичаєвих практик, таких як соціалізація індивідів і організація дозвілля. Розуміння того, якими мають бути стосунки у шлюбі, вже не відповідають сучасним реаліям. В ідеальних відносинах немає місця нерівності або розподілу ролей. Однак, важливо враховувати, що намагання досягти повної гендерної рівності також не є доцільним. У певних ситуаціях важливо, щоб чоловіки залишалися сильними і мужніми, а жінки проявляли ніжність і жіночність.

Таким чином, застосування гендерного підходу розкриває чимало традиційних для соціології проблем, в тому числі й шлюбно-сімейні відносини, як об'єкт соціологічного дослідження.

1.3. Особливості гендерних відносин в українській сім'ї

За часи незалежності українське суспільство неодноразово переконувалося у стабільності і важливості інституту сім'ї в соціальному житті. Результати соціологічних досліджень показують, що серед провідних соціальних інститутів та владних структур сім'я займає перше місце за ступенем абсолютної довіри, в той час як інші інститути мають значно менший рівень довіри серед населення. Процеси досягнення рівноправності між чоловіками та жінками в українському суспільстві все більше спрямовані на сучасні європейські та світові стандарти.

Зокрема, Україна підписала Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. Рівність чоловічої та жіночої статі гарантована

в Конституції України, в Кодексі законів про працю; проголошена у законах України «Про охорону дитинства», «Про дошкільну освіту», «Про загальну середню освіту», «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» тощо. На законодавчому рівні прийнято Декларацію про загальні засади державної політики щодо сім'ї та жінок, Концепцію щодо поліпшення становища жінок в Україні тощо.

Для аналізу гендерних відносин у сучасних сім'ях, варто звернутися до історії формування соціального інституту сім'ї, який базується на взаєминах між чоловіком і жінкою. Гендерні стосунки завжди базуються на розподілі влади. Влада, як соціальний феномен, завжди проявляється у певній ієрархії; у сім'ї вона проявляється в сімейній статевій стратифікації (задоволення сексуальних потреб); гендерному розподілі прав та обов'язків; гендерних відмінностях у вихованні дітей.

Сучасна історична наука стверджує, що нуклеарна сім'я займала провідне місце протягом усього періоду людської цивілізації, починаючи з часів мисливців і збирачів і до нашого часу. Однак, поряд з нуклеарною родиною завжди існували інші форми сімейних відносин, залежно від характеру шлюбу, спорідненості та батьківства. Зокрема, це моногамний шлюб – шлюб одного чоловіка з однією жінкою. Історичні дані свідчать, що моногамія зустрічалася у 5 разів рідше, ніж полігамія – шлюб одного чоловіка з кількома жінками одночасно. Поліандрія, шлюб однієї жінки з кількома чоловіками, траплялася дуже рідко.

В залежності від розподілу влади в сім'ї поділяються на патріархальні та матріархальні. У патріархальній сім'ї головою є батько, який розподіляє матеріальні ресурси та приймає життєво важливі рішення щодо дружини, дітей та функціонування сім'ї загалом. Влада в родині належить виключно батькові. У матріархальній сім'ї всі зазначені функції виконує жінка. Якщо в родині немає чітко вираженого лідера, обов'язки розподіляються ситуативно, а рішення приймаються колегіально. Така сім'я називається егалітарною.

Соціологічні дослідження показують, що близько 70 % сучасних українських сімей є егалітарними, де чоловік і жінка спільно вирішують проблеми сімейного життя, розподіл сімейних доходів, придбання дорогих речей, вибір місця проживання, навчального закладу для дитини, коло сімейного спілкування, виховання дітей тощо. Незважаючи на те, що більшість українських сімей є егалітарними, 56 % жінок вважають себе рівноправними з чоловіками, тоді як 24 % жінок відчують себе на другому плані в сім'ї порівняно з чоловіком [15, с. 123–126].

Особливістю сучасних українських сімей є те, що жінки поєднують материнство з роботою, через що соціальна потреба в поділі праці на основі здатності жінки до дітонародження вже не є актуальною. Бюджет більшості сучасних українських сімей складається з двох, часто рівних частин, що надходять від чоловіка і жінки. Однак, патріархальна ідеологія та традиційні гендерні ролі зберігаються: від жінок очікують зосередженості на домашніх обов'язках і піклуванні про сім'ю, тоді як від чоловіків – досягнень у суспільній сфері, кар'єрному зростанні тощо.

Варто зазначити, що реальне життя породило більш гнучкий розподіл ролей у родині, враховуючи нахили та інтереси чоловіка і жінки. Наприклад, сучасне розуміння ролі батька в соціумі передбачає надання психологічної та емоційної підтримки дітям; батько, в наш час, не соромиться бути ласкавим і ніжним, а іноді й повністю брати на себе виховання дітей, навіть зовсім маленьких. Соціологічне опитування в Україні показало, що 41 % чоловіків вважають нормальною ситуацію, коли батько бере відпустку для догляду за дитиною до трьохрічного віку. [14, с. 80].

Моніторингове дослідження, проведене Інститутом соціології НАН України, показує, що поширений стереотип про те, що одружена жінка має легше життя через турботу чоловіка, часто не відповідає дійсності. Серед опитаних жінок, кожна четверта висловила незадоволення своїм шлюбом, тоді як серед чоловіків цей показник становить біля 15 %. Водночас

більшість жінок, навіть задоволених своїм шлюбом, відзначають перевантаженість домашніми справами, що є причиною постійної втоми.

Через численні домашні обов'язки, а згодом і появу дітей, жінка часто змушена відмовитися від професійної кар'єри. Її основним заняттям стає роль домогосподарки, яка, на жаль, залишається суспільно невизнаною. Крім того, дослідження констатують, що 42 % одружених людей часто мають конфлікти в сім'ї – з батьками, дітьми, чоловіком або дружиною. Близько 20 % опитаних жінок і чоловіків вказують на те, що конфлікти з партнером у шлюбі часто виникають на підставі погіршення фінансового стану сім'ї, у зв'язку з втратою роботи або несвоєчасну виплату заробітної плати.

Резюмуючи зазначимо, що радикальні зміни в суспільстві торкнулися всіх сфер людського життя, передусім відбилися на становищі інституту сім'ї.

Розділ 2. Програма соціологічного дослідження:

2.1. Методологічний розділ програми соціологічного дослідження

Обґрунтування проблеми соціологічного дослідження. За більш ніж широкомасштабного вторгнення російської федерації до України динаміка створення нових сімей змінювалися кілька разів. Від суттєвого зменшення у лютому – травні 2022 р., сплеску кількості одружень наприкінці 2022 р. – початку 2023 р. – до поступового зменшення, яке триває до сьогоднішнього дня.

Крім того, зростає кількість розлучень, знижується рівень народжуваності, ускладнюється пошук партнера і посилюються міжпоколінні конфлікти, що обумовлює негативні тенденції сімейно-шлюбних відносин.

На рівні із проблемами безпеки, питання соціально-демографічного характеру набувають першорядного значення, оскільки від їх стану залежить майбутнє України, як незалежної держави.

Питання ставлення сучасної молоді до сім'ї як досить широко досліджуються як вітчизняними, так і зарубіжними вченими. Проте, недостатньо висвітленими залишаються регіональні особливості з даної проблематики. Особливої актуальності дане питання набуває ще й з огляду на те, що Чернігів – прикордонне місто і перебуває під постійною загрозою наступу з боку країни агресора.

Проблема дослідження полягає у тому, що на сьогоднішній день, існує ряд протиріч між усвідомленням молоддю сімейних цінностей і їх реальним ставленням до шлюбу. З одного боку, є сім'я як ідеал, а з іншого – є сувора реальність, яка значно ускладнює функціонування молоді родини як соціального інституту. У зв'язку з цим, молодь змінює світоглядні настанови щодо сім'ї та подружнього життя, слабшими стають установки на створення шлюбу, спостерігається поширення тенденцій до відкладення створення сім'ї до «кращих часів».

Об'єкт дослідження: молоді люди, які постійно проживають у м. Чернігові у віці від 18 до 24 років.

Предмет дослідження: ставлення молоді м. Чернігова до створення сім'ї.

Мета дослідження: з'ясувати мотивацію і ставлення молоді м. Чернігова до створення сім'ї.

Завдання дослідження:

- визначити важливість сімейно шлюбних стосунків для молодих людей м. Чернігова;
- встановити вплив навчання на бажанні створити власну сім'ю ;
- виявити основні мотиви створення сім'ї;
- дослідити бажані ролі чоловіка і дружини шлюбі;
- з'ясувати причини, що можуть призвести до відкладання вступу у шлюб і розлучень.

Інтерпретація основних понять:

Сім'я – це мала соціальна група, яка ґрунтується на шлюбі, кровному спорідненні, і в якій члени пов'язані спільним проживанням, взаємною моральною відповідальністю та допомогою один одному.

Молода сім'я – сім'я у перші три роки після укладання шлюбу за умови, що жоден з подружжя не досяг 30-го віку.

Неповна сім'я – сім'я, яка складається з одного з подружжя разом з одним або кількома неповнолітніми дітьми.

Планування сім'ї – це практика ухвалення кількома людьми важливих рішень щодо подальшого розвитку родини. Може зачіпати репродуктивну, матеріальну і духовну сфери.

Шлюб – це добровільний, рівноправний союз між чоловіком і жінкою за для створення сім'ї, який визнається суспільством і затверджений юридично.

Цивільний шлюб – це шлюб, який частіше не оформлений в органах державної влади, рідше – не визнаний церквою.

Консенсусний шлюб – це шлюб, заснований на звичаєвому праві, укладений без відповідного юридичного або релігійного оформлення.

Розлучення – процес припинення шлюбу.

Чоловік – людина чоловічої статі, яка перебуває у шлюбі.

Жінка – людина жіночої статі, яка перебуває у шлюбі.

Гіпотези дослідження:

1. Не дивлячись на ряд негативних факторів, які супроводжують інститут сім'ї останнім часом, на нашу думку, більшість молодих людей не бачать свого життя без створення сім'ї.

2. Здобуття освіти важливий і необхідний етап у житті сучасної молодої людини, а тому можемо зробити припущення, що доволі високий відсоток як хлопців, так і дівчат обере стратегію створення родини після завершення навчання.

3. На сьогоднішній день, більшість молодих людей, які хочуть будувати подальше життя спільно, обирають цивільний шлюб як передостанню сходинку до офіційного оформлення сімейних стосунків.

4. В цілому, очікуємо, що чоловіки більше тяжітимуть до матеріального забезпечення родини, а жінки – до створення домашнього затишку. Хоча, останнім часом різниця між традиційними ролями членів подружжя все більше нівелюється.

2.2. Методичний розділ програми соціологічного дослідження

Обґрунтування вибіркової сукупності. Генеральну сукупність дослідження складає молодь м. Чернігів віком від 18 до 24 років.

Для дослідження пропонується багаторівнева пропорційна стратифікована вибірка з квотою за віком на останньому етапі відбору із загально прийнятим рівнем довіри 95 % і максимальною допустимою помилкою 6,9 %. У відповідності до основних параметрів, обсяг вибіркової сукупності становить 200 респондентів. Вибірка репрезентативна за статтю віком і районами проживання [19].

Інструментарій. Збір первинної соціологічної інформації планується проводити методом персонального інтерв'ю, з використанням стандартизованого бланку. Оперативність та достовірність отриманих даних забезпечується розробкою компактного бланку інтерв'ю, в якому містяться спеціальним чином сформульовані питання і варіанти відповіді на них. Кількість питань, що вносяться у програму для статистичної обробки – 13, у тому числі соціально-демографічний блок – 3. (додаток А).

Орієнтовний план підготовки і проведення соціологічного дослідження:

№ з/п	Захід	Строки виконання	Примітки
1.	Обговорення, затвердження програми дослідження і методичного інструментарію	10 січня – 10 лютого	Консультації з науковим керівником і фахівцями з проблематики дослідження
2.	Розробка проекту вибірки і схеми її корекції	20 січня – 1 лютого	
3.	Тиражування методичного інструментарію для проведення пілотажного дослідження	3 лютого	20 примірників
4.	Проведення пілотажного дослідження	4 – 6 лютого	
5.	Аналіз результатів пілотажного дослідження	8 – 15 лютого	
6.	Внесення правок у програму дослідження і методичний інструментарій	16 – 26 лютого	
7.	Тиражування методичного інструментарію для проведення польового етапу дослідження	27 – 28 лютого	200 примірників
8.	Проведення польового дослідження	12 – 20 березня	
9.	Первинна обробка заповнених бланків	21 – 31 березня	

	інтерв'ю		
10.	Введення первинної соціологічної інформації до бази даних	1 квітня	За допомогою програми SPSS
11.	Аналіз результатів дослідження і підготовка проекту звіту	2 – 30 квітня	
15.	Обговорення попереднього проекту звіту і висновків	5 – 8 травня	Разом з науковим керівником

Розділ 3. Аналіз результатів дослідження

Метою роботи було вивчення змісту уявлень про шлюб і сім'ю у молоді. Шляхом проведення опитування визначалися особливості ставлення до шлюбу: мотиви, які можуть лежати в основі створення сім'ї, вплив військових дій; процесу здобуття освіти; ставлення до вибору шлюбного партнера; очікуваних моделей шлюбно-сімейних відносин тощо.

Розглянемо одержані результати, що характеризують ставлення до шлюбу, мотивацію і спонукання до вступу в шлюб.

На питання: «Як Ви відноситеся до шлюбу?» 85 % респондентів висловилися позитивно, причому така тенденція характерна як для переважної більшості дівчат (90 %), так і хлопців (79 %), що на пряму корелюється із загальнонаціональними дослідженнями. Разом з тим, є хоча й не велика, проте практично однакова група молодих людей обох статей, які загалом ставляться до шлюбу нейтрально (4 % респондентів) (Додаток Б).

Що стосується можливості вступати в шлюб у період навчання, то тут простежується більш зважена позиція. Так, лише 16 % опитаних вважають таке рішення, доречним, натомість 49 % – тільки розглядають таку можливість і 22 % вважають, що вступ у шлюб у цей час буде недоречним. Це свідчить про те, що молодь, яка навчається, прагне спочатку здобути освіту, а вже потім створювати власну сім'ю. (Додаток В).

Відповідаючи на питання: «Які мотиви, з Вашої точки зору, можуть лежати в основі створення сім'ї?» більшість респондентів обрала варіант відповіді «любов» (82 %). Жодна з інших альтернатив не набрала більше 5 %. Не змогли відповісти на дане питання 11 % молодих людей. (Додаток Г).

Натомість проблема соціального становища майбутнього партнера виявила доволі суттєві відмінності. Так, 38 % респондентів вказали, що для

них це питання є важливим, 21 % – навпаки, не вбачають у цьому проблеми і 41 % – не визначилися. Відчутні розбіжності в поглядах простежуються і на гендерному рівні: 47 % дівчат звертають увагу на соціальний статус свого майбутнього чоловіка, проти 30 % серед хлопців (Додаток Д).

Щодо розподілу сімейних обов'язків сучасної жінки 55 % молодих людей відповіли, що, в першу чергу, жінка повинна виховувати дітей, 23 % – що жінка повинна вести домашнє господарство і лише 8 % вважають, що в сімейні обов'язки жінки входить необхідність забезпечувати сім'ю матеріально.

Наступне питання є продовженням попереднього, ми запитали: «Які, на Вашу думку, сімейні обов'язки має виконувати сучасний чоловік?» і отримали наступні дані: 80 % опитаних вважають, що сучасний чоловік повинен забезпечувати сім'ю матеріально, цим самим ми можемо стверджувати, що чоловіки здебільшого визначають своїми пріоритетами кар'єру та матеріальне забезпечення родини, а для жінок основне значення має створення сім'ї та затишку. 9 % респондентів відповіли, що чоловік повинен виховувати дітей; також 4 % – зазначили, що потрібно в основному вести домашнє господарство. (Додаток Е).

Ми також з'ясували, чим для молоді м. Чернігова є сім'я. Це важливо з огляду на те, що людина впродовж усього свого життя перебуває в даному інституті. Сім'я є найвищою цінністю для 79 % молоді, 12 % вважають наявність сім'ї обов'язком. Хочемо зазначити, що варіант «сім'я є тягарем» не був обраний лише одним респондентом (Додаток Ж).

При виборі форм шлюбно-сімейних відносин 72 % обрали офіційно зареєстрований шлюб, 18,5 % респондентів віддали перевагу незареєстрованному співжиттю (цивільний шлюб) і лише 1,5 % опитаних хотіли б жити на самоті. 8 % учасників дослідження, відповідаючи на дане питання – не визначилися (Додаток З).

На питання: «Хотіли б Ви створити власну сім'ю?» повну готовність висловили 80 % опитаних, ще 28 % молодих людей планують це зробити, але тільки після закінчення війни. Загалом, відповіді на це питання додатково підтвердили високі показники позитивного ставлення до шлюбу, зазначені у відповідях на перше питання. 2,5 % – сказали, що ще не готові і 9,5 % – не визначилися (Додаток І).

Разом з тим, висока мотивація до створення власної родини зовсім не означає, що молодь бажає створювати сім'ю як певну формальність. Навпаки, таке рішення підкріплене рядом цінностей, порушення яких може призвести до розлучення. Так, відповідаючи на питання: «Що, на Вашу думку, може послужити причиною розлучення?», 62,6 % респондентів обрали варіант «зрада одного з подружжя». Також суттєвою перепоною для існування сім'ї молодь вбачає у зловживанні алкоголем або азартними іграми одного з подружжя (40,3 %). На третьому місці – сварки на ґрунті різних потреб та інтересів (24 %). Майже однакова кількість учасників опитування також обрали варіанти: фінансові проблеми (17 %) і тривала відсутність одного з подружжя через військові дії (16,5 %) (Додаток К).

Таким чином, отримані результати свідчать, що не зважаючи на ті виклики, які переживає Україна під час війни, інститут сім'ї у розумінні молоді залишається важливою складовою їхнього життя. Так, є певні розбіжності у поглядах на подружню роль і соціальне становище, але вони є закономірними і цілком відповідаю сучасному соціальному середовищу.

Висновки

На підставі теоретичного аналізу і проведеного соціологічного дослідження нами були зроблені наступні висновки:

Родина представляє для молоді важливу життєву цінність. Уявлення молоді про родину доволі стабільні й у більшості випадків пов'язані з соціальними аспектами шлюбно-сімейних відносин, ніж із побутовою спрямованістю.

Зменшення зовнішнього контролю за поведінкою, а також лібералізація «дорослих» норм статевої моралі, зміна традиційних сімейних стереотипів є основною характеристикою сучасного українського суспільства. Ватро визнати, що нормативні орієнтації сучасних юнаків та дівчат суттєво відрізняються від уявлень їх батьків і дідів.

Суспільні трансформації в Україні, у тому числі, спричинені агресією російської федерації, суттєво змінили усталені способи життєдіяльності, суспільні норми та ідеологічні конструкції. Під впливом складних соціально-економічних умов змін зазнали не лише репродуктивні установки, але й відбувалися трансформації в орієнтаціях щодо шлюбу як у жінок, так і в чоловіків. Україна здавна належала до країн з високим рівнем шлюбності; в усі періоди її історії цінність шлюбу та родини в свідомості українців завжди були на високому рівні.

В процесі підготовки роботи було складено програму соціологічного дослідження, яка визначила подальший алгоритм нашої роботи. В ході дослідження була запропонована пропорційна стратифікована вибірка за віком статтю і місцем проживання. Збір соціологічної інформації проводився методом персонального інтерв'ю.

Результати дослідження, засвідчили, що сім'я представляє для молодих людей м. Чернігова важливу життєву цінність. Уявлення молоді про сім'ю переважно сформовані і актуалізовані та відповідають сучасному етапу розвитку інституту сім'ї в Україні.

Список використаної літератури

1. Балабух І. М., Осецька Л. В. Трансформація сімейно-шлюбних орієнтацій сучасної української молоді. Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. Випуск 4, 2009. С.1 – 4.
2. Буленко Т. В. Соціально-психологічні основи функціонування сучасної молоді сім'ї. Наук. вісник ВДУ ім. Лесі Українки. Луцьк, 2010. № 9. С 24– 35.
3. Великий тлумачний словник української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т.Бусел. к.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
4. Глазунов С. В. Сучасні чинники вибору шлюбної пари і деякі питання стабілізації подружніх стосунків. Вісник Дніпропетровського державного університету: Соціологія. Філософія. Політологія. Дніпропетровськ, 1999. С. 123 – 128.
5. Гончар Л. В., Кравченко Т. В. Формування сімейних цінностей у молоді в сучасних соціокультурних умовах: монографія. Харків : друкарня Мадрид, 2016. 175 с.
6. Гошковська Д., Жуковська Т. Психологічна готовність студентів до створення сім'ї в контексті аналізу сучасних вітчизняних психологів. Соціальна адаптація особистості в сучасному суспільстві, ортобіоз та паліативна допомога із циклу: Психологічні складові сталого розвитку суспільства: пошук психологічного обґрунтування на виклики сучасності : матеріали ІХ Наук.-практ. інтернет-конф. (з міжнар.участ.) (28 листопада - 02 грудня. 2022 р.) = Materials of IX-th Scientific and Practical Internet Conference (with international participation) (Nov 28 – Dec 02, 2022) / за заг. ред. Т. І. 70 Дучимінської, Я. О. Гошовського, Ж. П. Вірної, Д. Т. Гошовської, О. Є. Іванашко. Луцьк : ПП Іванюк В. П, 2022. – 212 с.
7. Дейниченко Л. М. Особливості психологічної готовності до шлюбу в юнацькому віці. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2018. Вип. 4. С. 102 – 106.

8. Державна цільова соціальна програма підтримки сім'ї на 2016 – 2021 роки. URL: <http://www.zakon1.rada.gov.ua>.
9. Жданова І. В., Шахова О. Г., Лихачова Т. С. Гендерні аспекти соціально-психологічної готовності студентів до створення сім'ї. Габітус. 2020. Вип. 12, т. 1. С. 170 – 175.
10. Івановська Т. В., Карч М. О. Гендерна ідентичність як мультіваріативний феномен. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія. С. 28 – 33.
11. Капська А. Й. Молода сім'я: проблеми та умови її становлення. Київ : ДЦССМ, 2006. 184 с.
12. Кравець В. П. Підготовка учнівської молоді до сімейного життя в зарубіжній школі та педагогіці : історія та сучасність : монографія. Тернопіль : ТНПУ, 2019. 256 с.
13. Котлова Л. О. Уявлення молоді про офіційний та цивільний шлюб: гендерний аспект. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2018. Вип. 3. Т. 2. С. 64 – 68.
14. Лавриненко Н. В. Жінчина: самореалізація в семье и обществе (Гендерный аспект) / Лавриненко Н. В. – К.: Випол, 1999.
15. Лавріненко Н. Особливості життєдіяльності сім'ї в умовах трансформації українського суспільства. Українське суспільство на порозі третього тисячоліття. – К.: Випол, 1999.
16. Маєрчик М. Гендер і стать: від бінарності до багатоманіття (Розділ 1). Гендер для медіа: підручник із гендерної теорії для журналістики та інших соціогуманітарних спеціальностей / за ред. М. Маєрчик, О. Плахотнік, Г. Ярманової. К.: Критика, 2013. С. 11 – 27.
17. Михайлова Л. М. Основні напрямки соціально-педагогічної роботи із студентськими сім'ями. Соціальна педагогіка: теорія і практика. 2012. № 3. С. 74 – 79.

- 18.Петренко О. С. Вплив соціальних та демографічних факторів на поширеність феномена громадянських/консенсуальних шлюбів. Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. 2011. № 2 (213). С. 109 – 120.
- 19.Розподіл постійного населення Чернігівської області за статтю і віком на 1 січня 2021 року. Статистичний збірник / Відповідальний за випуск О. Семенюк. Чернігів, 2021. 115 с.
- 20.Сімейний кодекс України: постатейний покажчик правових позицій Верховного Суду – Великої Палати та Касаційного цивільного суду (практика 2018 року) / О. М. Ткачук. Харків : Право, 2019. – 254 с.
- 21.Словник Європейського інституту з гендерної рівності / пер. М. Бабак, О. Давліканової, М. Дмитрієвої, Л.Компанцевої, М.Козир, К. Левченко, М. Скорик, О. Суислової. Київ : «Вістка», 2021. 170 с.
- 22.Струс Л. Гендерна ідентичність особи. European political and law discourse. Volume 6. Issue 5. 2019. P. 51 – 55.
- 23.Федоренко Р. П. Психологія сім'ї: навч. посіб. Луцьк : Вежа-Друк, 2015. 364 с.
- 24.Ціннісні орієнтації сучасної української молоді: Щорічна доповідь Президенту України, Верховній Раді України про становище молоді в Україні (за підсумками 2015 року). Київ : Держ. ін-т сімейної та молодіжної політики, 2016. 200 с.
- 25.Цюркало Т. І. Дослідження інституту сім'ї в лоні соціально-філософського знання. Вісник НТУ України «Київський політехнічний інститут». Філософія. Психологія. Педагогіка. Київ, 2009. № 2 (26). С. 148 – 152.
- 26.Якуба О. О. Сім'я як соціальний інститут. Соціологія. – Харків, 1996.

ДОДАТКИ

Додаток А. Бланк інтерв'ю

Шановний респонденте, студенти спеціальності «Соціологія» НУЧК імені Т. Г. Шевченка вивчають мотивацію і ставлення молоді м. Чернігова до створення сім'ї. Просимо Вас приділити увагу і відповісти на кілька нескладних питань.

Опитування анонімне. Ваші відповіді будуть використані виключно в узагальненому вигляді.

1. Як Ви ставитесь до шлюбу?

1. Позитивно	2. Нейтрально	3. Негативно	4. Важко сказати
--------------	---------------	--------------	------------------

2. Чи вважаєте Ви доречним вступати у шлюб під час навчання?

1. Так	2. Можливо	3. Ні	4. Важко сказати
--------	------------	-------	------------------

3. Які мотиви, з Вашої точки зору, можуть лежати в основі створення сім'ї?

1. Любов	2. Незапланована вагітність	3. Незалежність від батьків	4. Сексуальний потяг	5. Важко сказати
----------	-----------------------------	-----------------------------	----------------------	------------------

4. Чи має для Вас значення соціальне становище майбутнього чоловіка/дружини?

1. Так	2. Важко сказати	3. Ні
--------	------------------	-------

5. Які, на Вашу думку, сімейні обов'язки має виконувати сучасна жінка?

1. Виховувати дітей	2. Вести домашнє господарство	3. Забезпечувати родину матеріально	4. Ваш варіант
---------------------	-------------------------------	-------------------------------------	----------------

6. Які, на Вашу думку, сімейні обов'язки має виконувати сучасний чоловік?

1. Виховувати дітей	2. Вести домашнє господарство	3. Забезпечувати родину матеріально	4. Ваш варіант
---------------------	-------------------------------	-------------------------------------	----------------

7. Чим для Вас є сім'я?

1. Цінністю	2. Обов'язком	3. Тягарем	4. Важко сказати
-------------	---------------	------------	------------------

8. Якій формі сімейно-шлюбних відносин Ви віддаєте перевагу?

1. Зареєстрований шлюб	2. Цивільний шлюб	3. Не планую вступати у шлюб	4. Важко сказати
------------------------	-------------------	------------------------------	------------------

9. Хотіли би Ви створити власну сім'ю?

1. Так	2. Так, але після закінчення війни	3. Ні	4. Важко сказати
--------	------------------------------------	-------	------------------

10. Що, на вашу думку, може послужити причиною розлучення?

1.	Зрада з боку одного із подружжя;
2.	Сварки на ґрунті розбіжності потреб та інтересів
3.	Фінансові проблеми
4.	Зловживання алкоголем, азартними іграми тощо
5.	Тривала відсутність одного з подружжя через військові дії
6.	Ваш варіант

Вкажіть, будь-ласка інформацію про себе:

11. Чи перебуваєте Ви в шлюбі?

1. Так, в офіційному	2. Так, у цивільному	3. Ні
----------------------	----------------------	-------

12. Вкажіть Вашу стать:

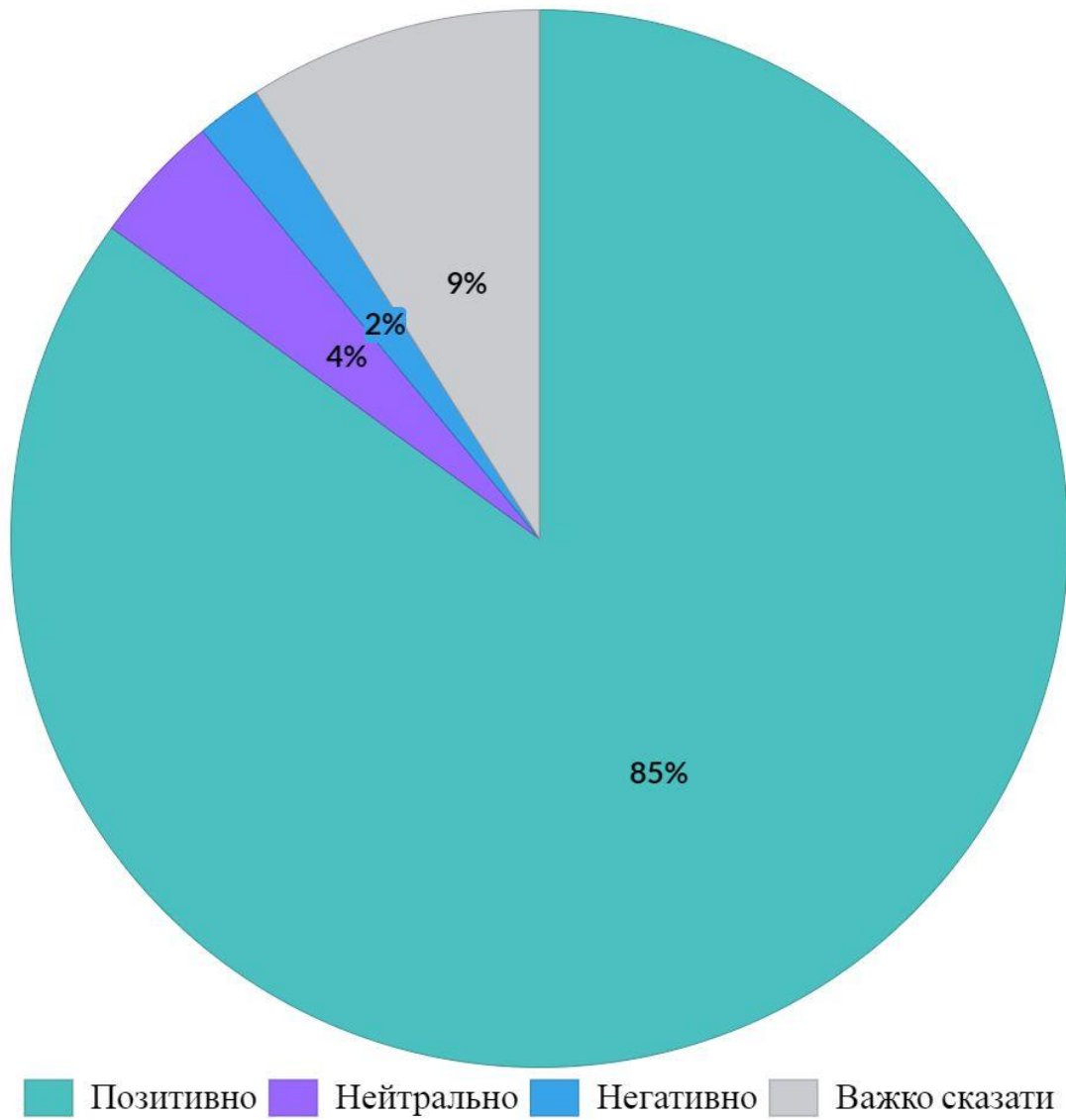
1. Чоловіча	2. Жіноча
-------------	-----------

13. Вкажіть ваш вік (повних років): _____

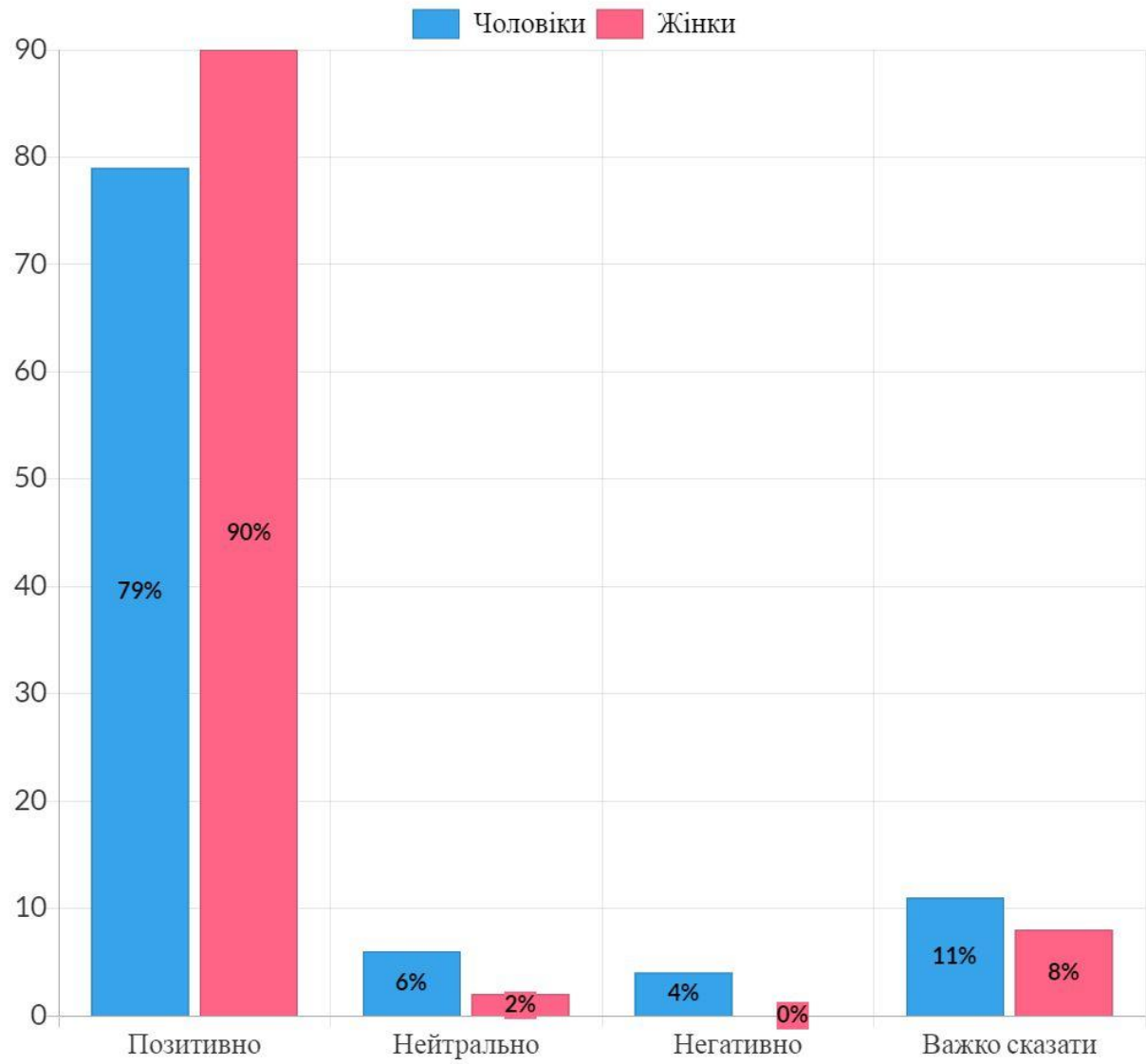
Дякуємо за участь в опитуванні

Додаток Б

Як Ви ставитесь до шлюбу?

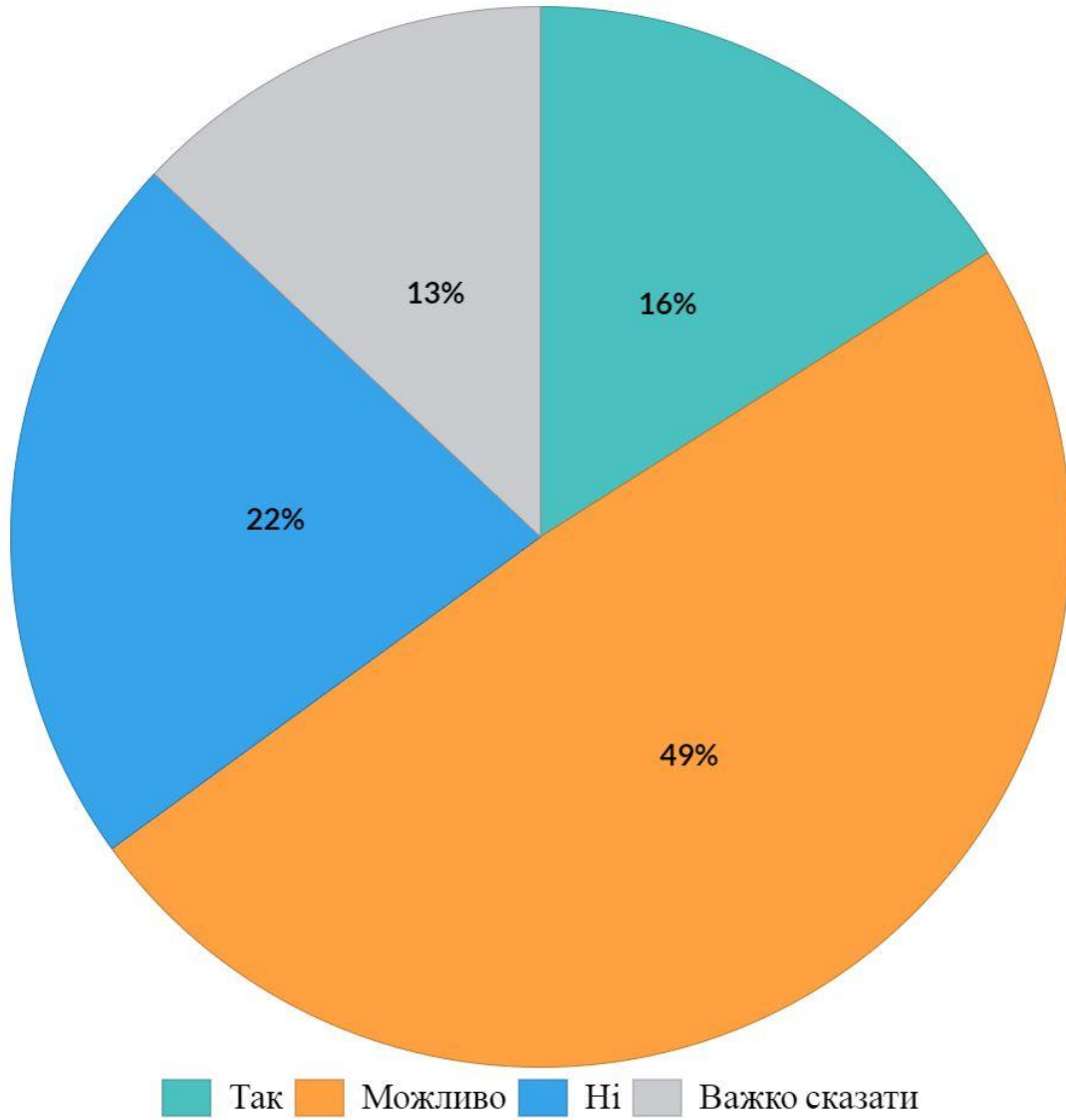

Як Ви ставитесь до шлюбу?

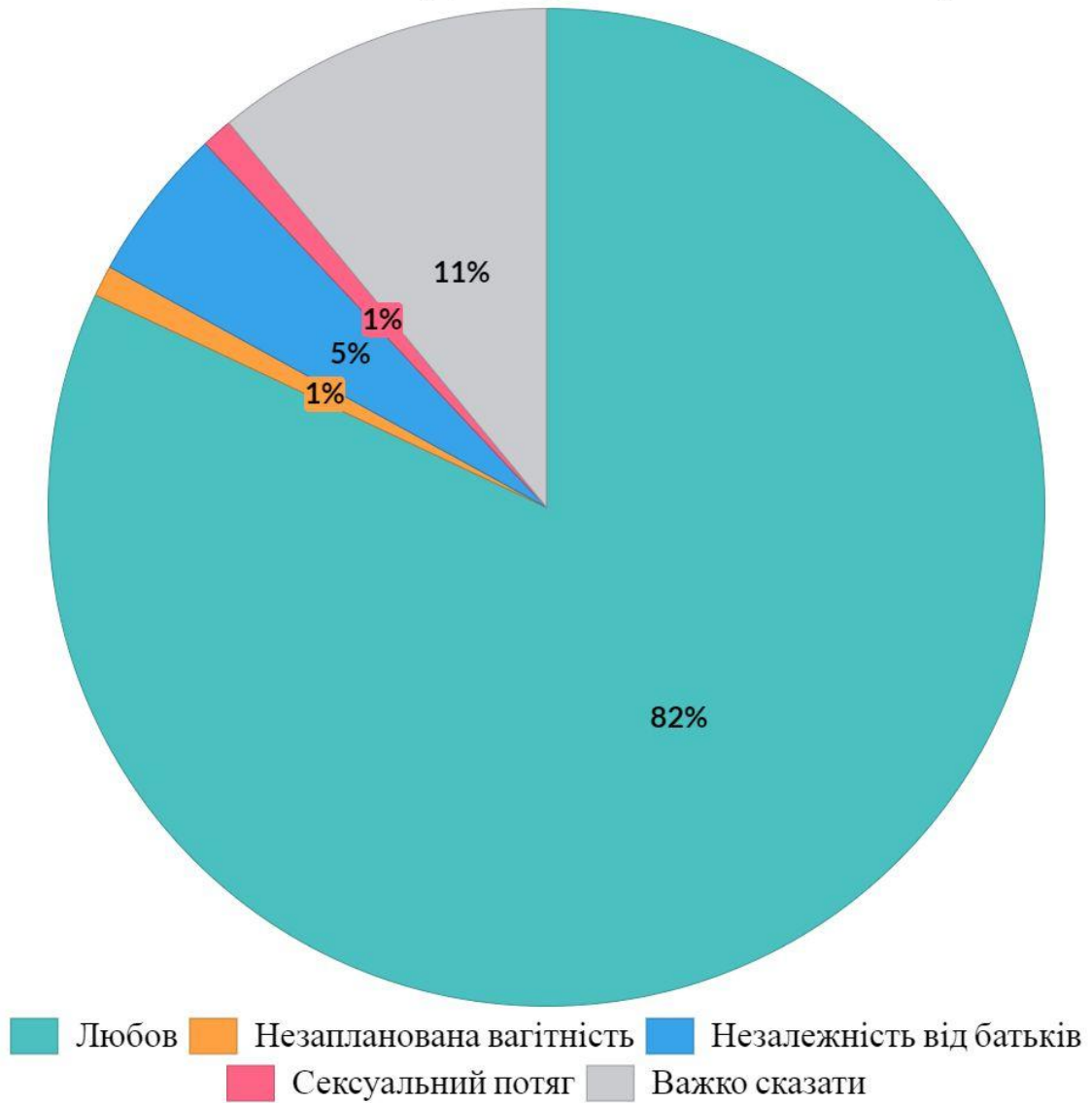
Додаток В.

Чи вважаєте Ви доречним вступати у шлюб під час навчання?

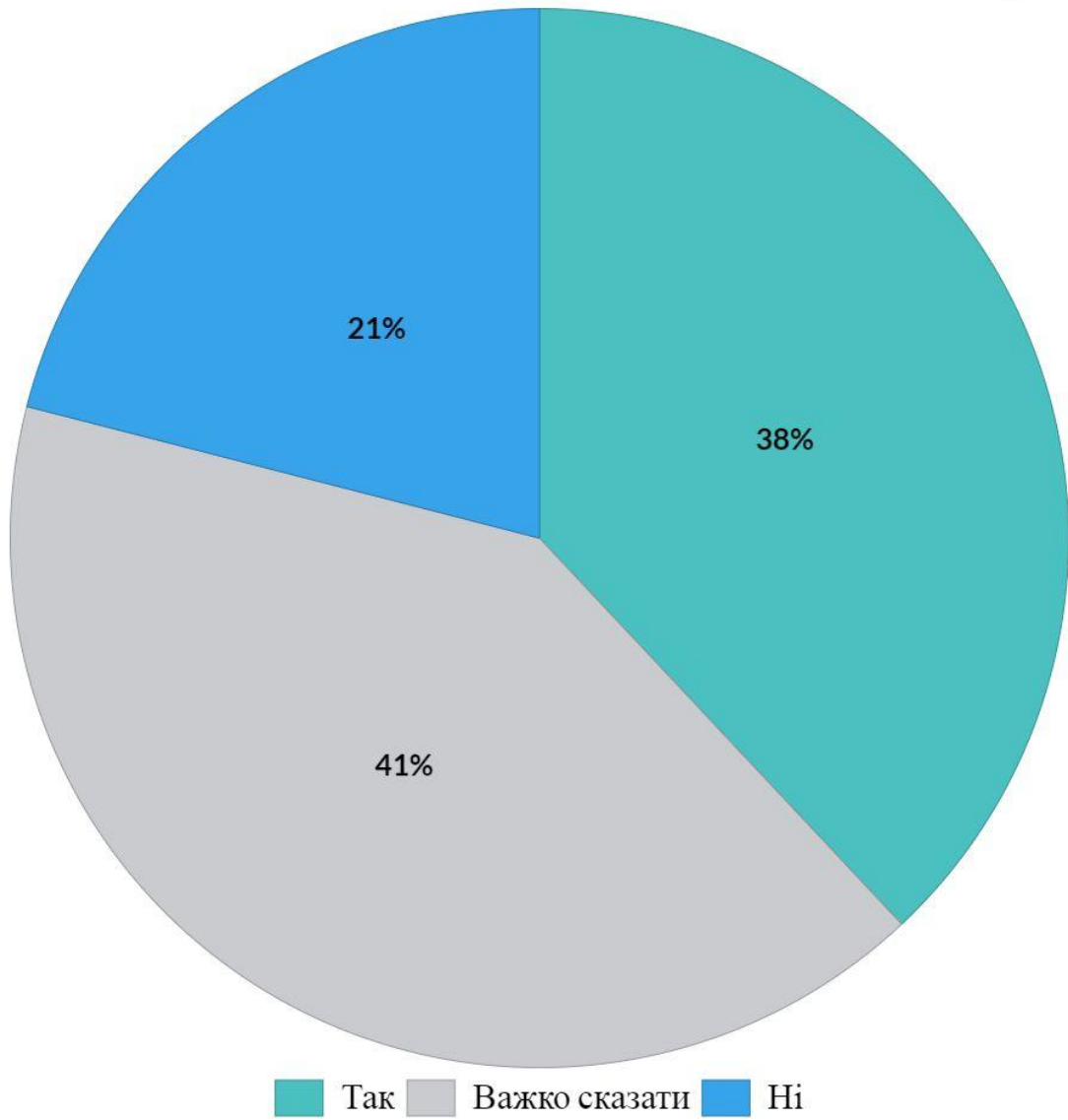
Додаток Г

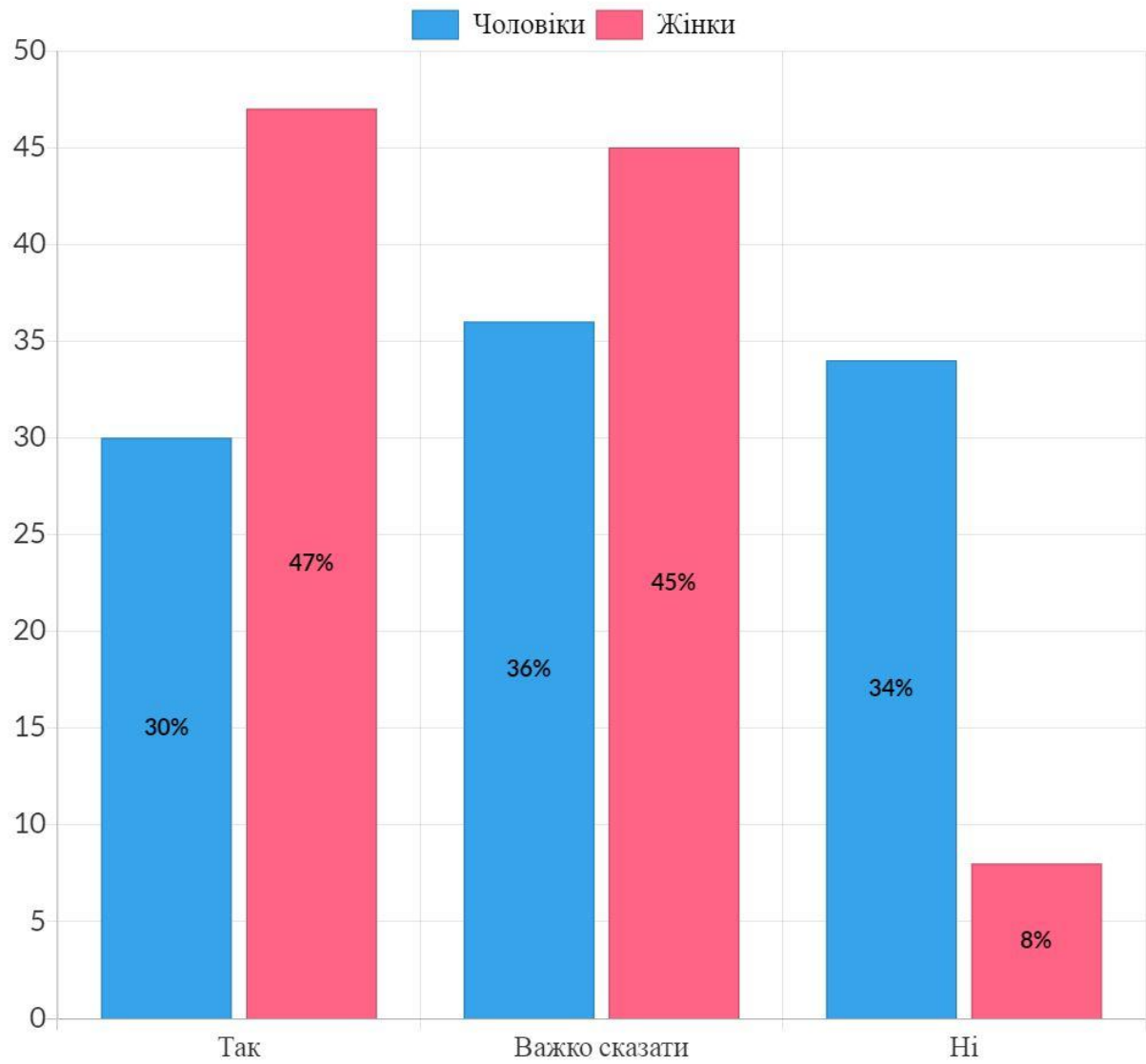
Які мотиви, з Вашої точки зору, можуть лежати в основі створення сім'ї?

Додаток Д

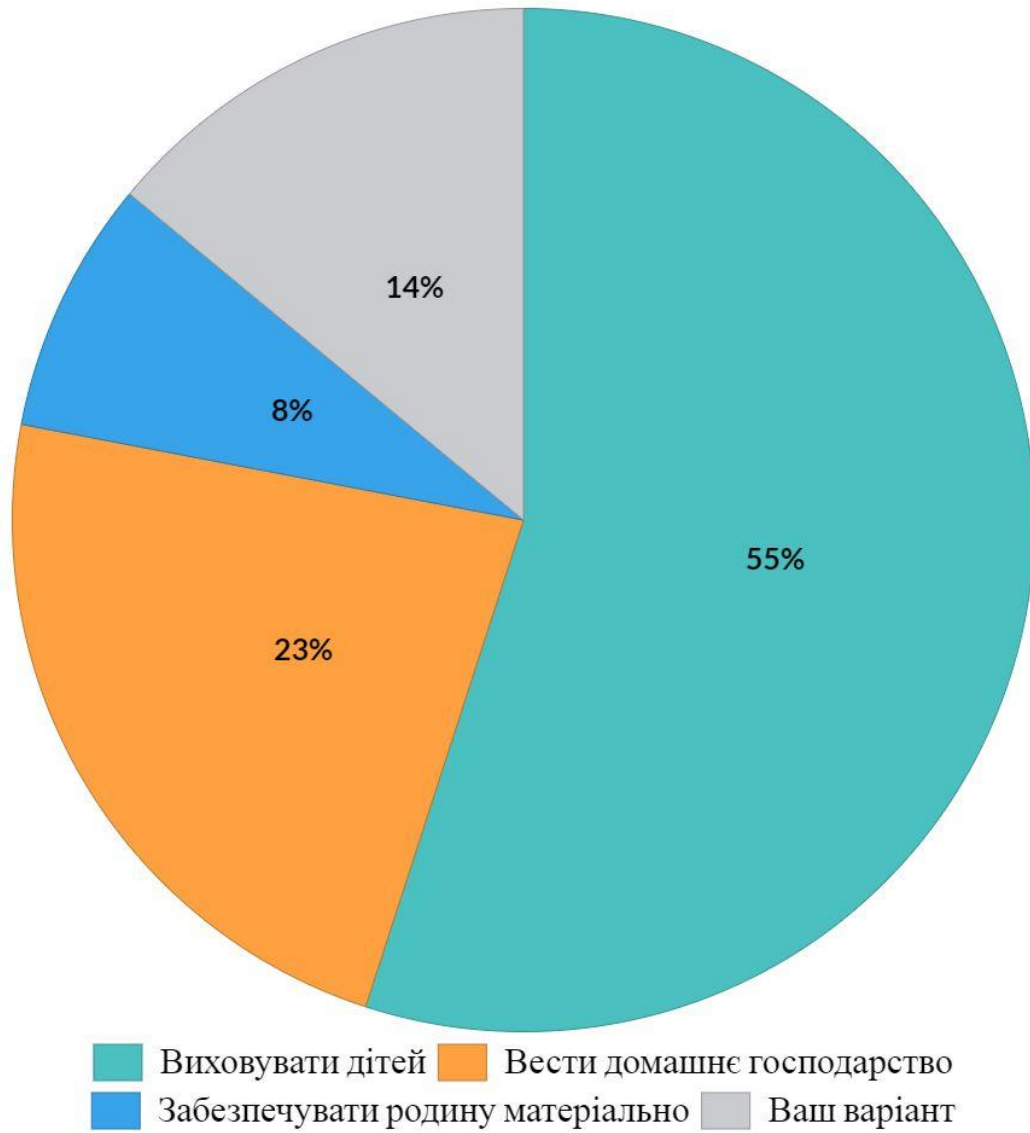
Чи має для Вас значення соціальне становище майбутнього чоловіка/дружини?

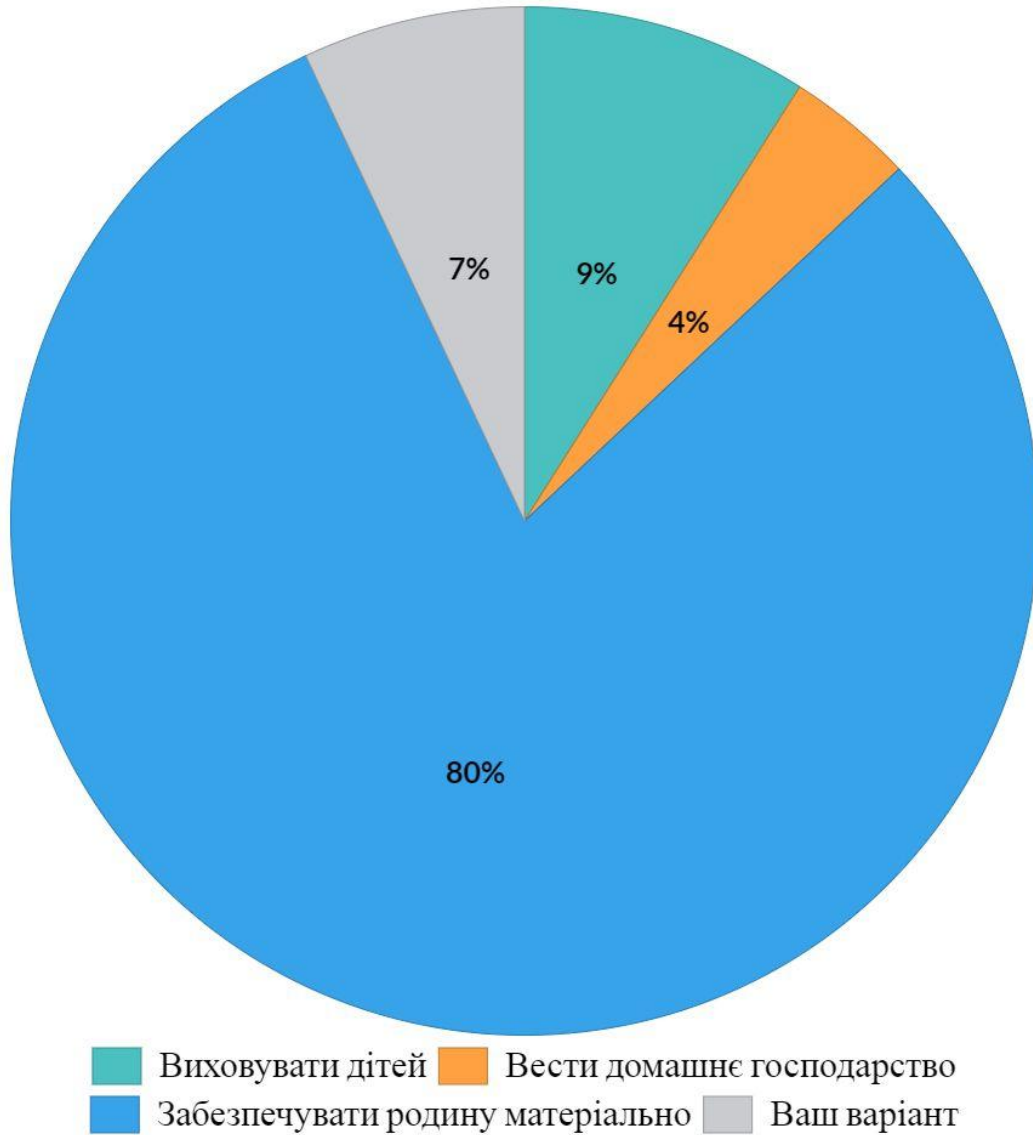
Чи має для Вас значення соціальне становище майбутнього чоловіка/дружини?

Додаток Е

Які, на Вашу думку, сімейні обов'язки має виконувати сучасна жінка?

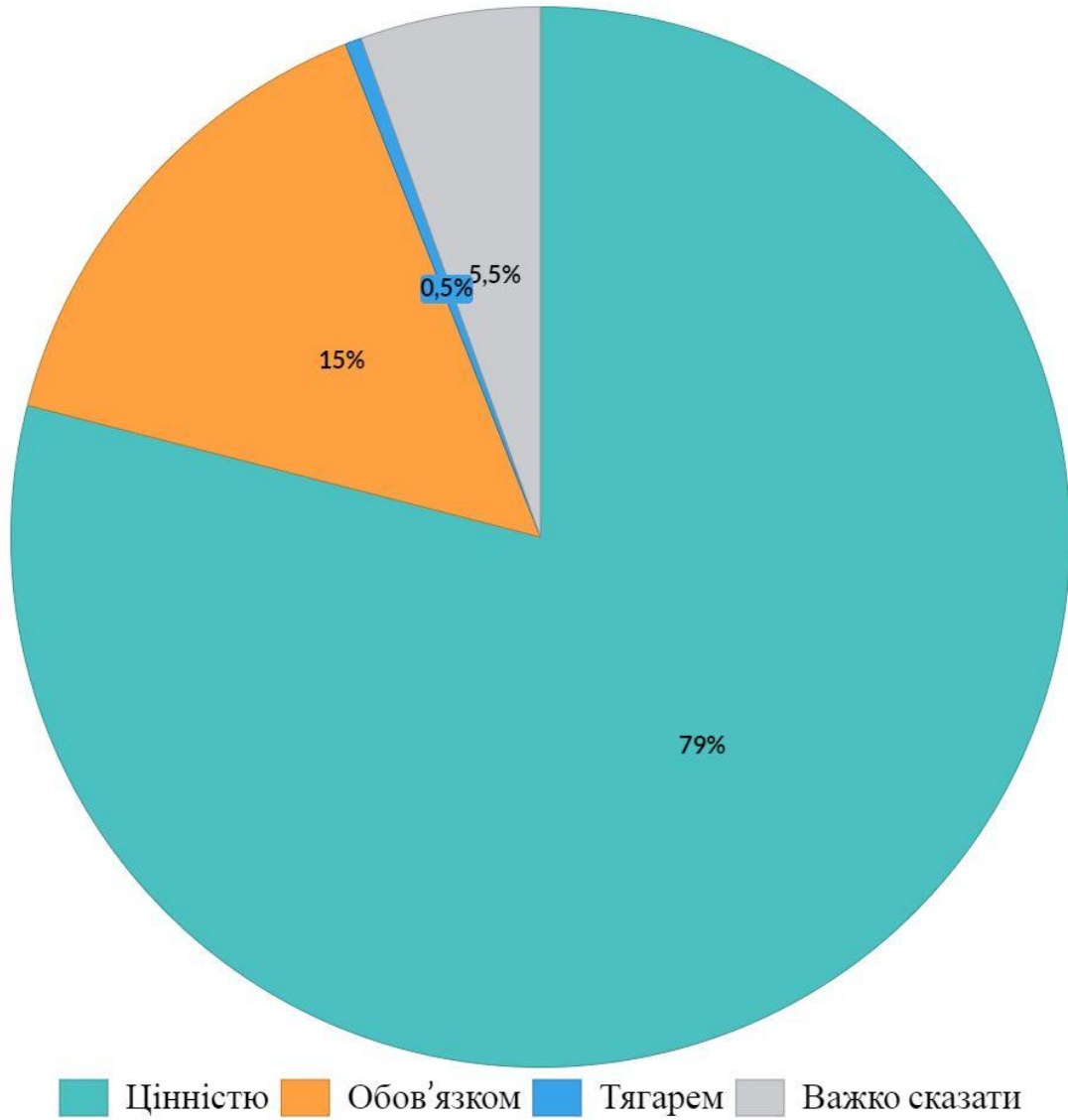

Які, на Вашу думку, сімейні обов'язки має виконувати сучасний чоловік?

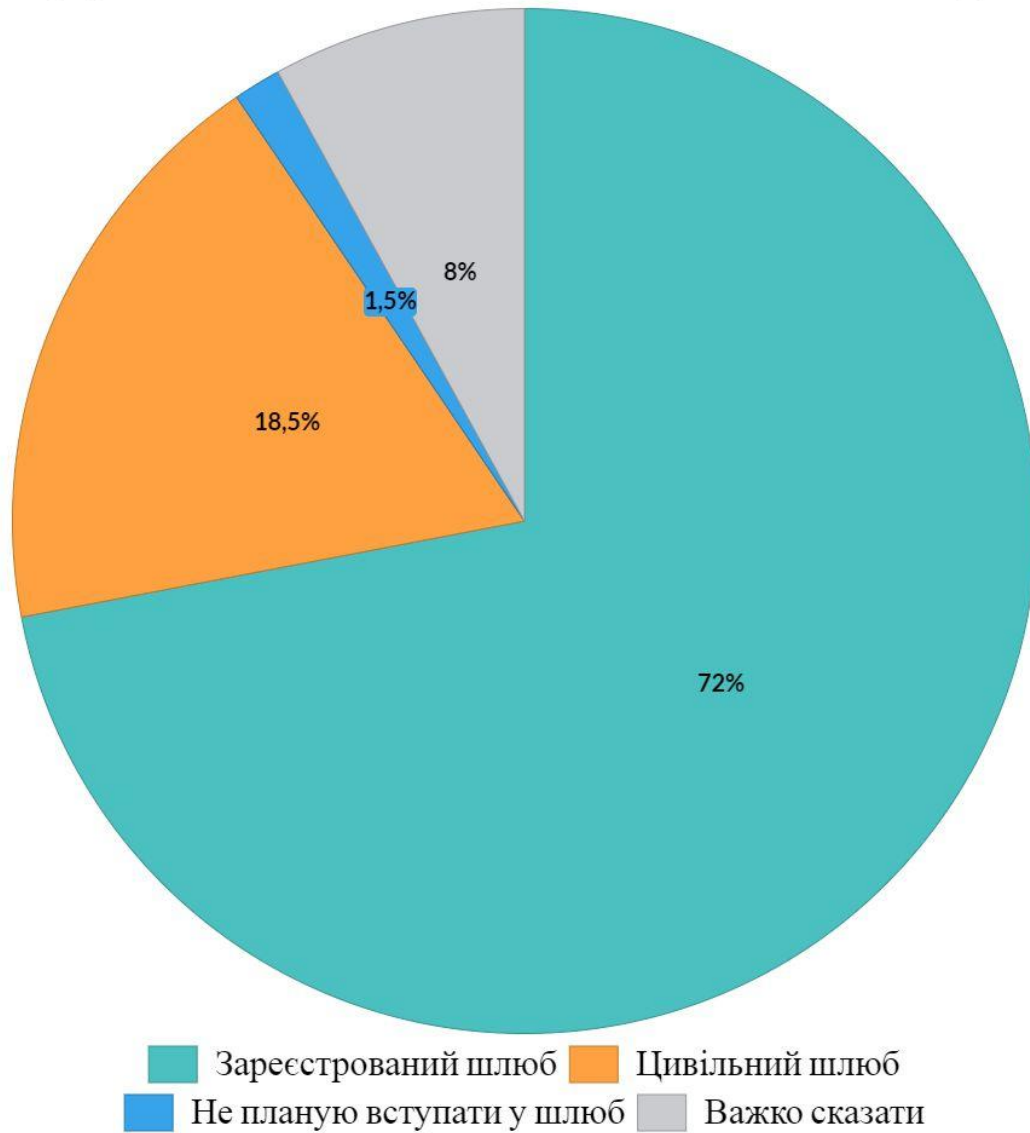
Додаток Ж

Чим для Вас є сім'я?

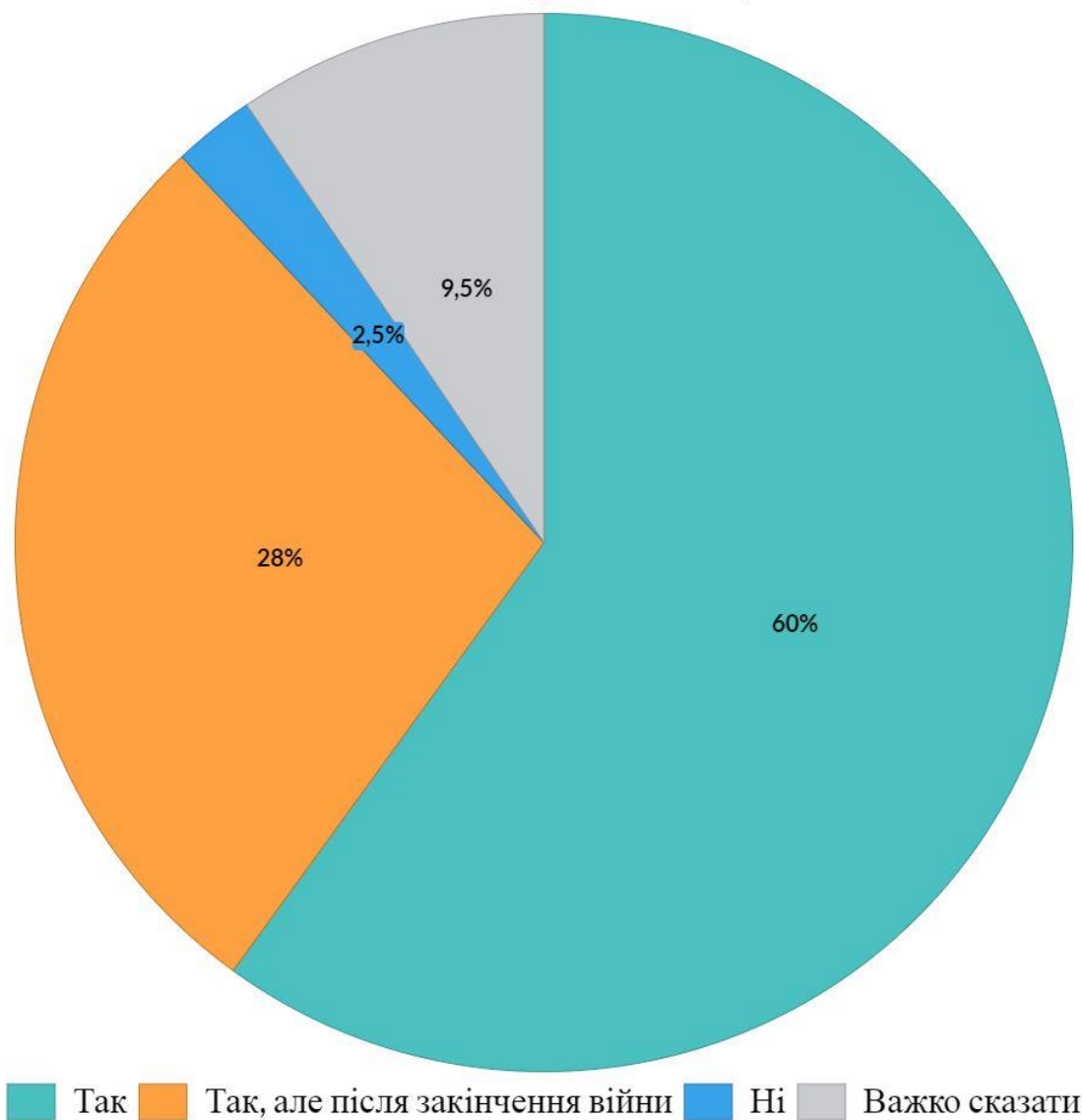
Додаток 3

Якій формі сімейно-шлюбних відносин Ви віддаєте перевагу?

Додаток І

Хотіли би Ви створити власну сім'ю?

Додаток К

Що, на вашу думку, може послужити причиною розлучення?

